

Респондент: Костюченко Наталія Валентинівна, (59 років).

Хто записав: провідний редактор
(з видавничої діяльності та сайту)
інформаційно-видавничого відділу
Національного музею Голодомору-геноциду
Любов Гоцуляк.

Дата запису: 02.11.2022 р.

Спосіб проведення інтерв'ю: аудіодзвінок.

Я працюю в Національному музеї Голодомору-геноциду, місто Київ, на території парку Вічної Слави ми знаходимося.

Так, так, ага...

...І зараз ми збираємо свідчення людей, які або були в окупації, або постраждали від рук наших так названих «визволителів». Хотіла би, аби Ви розповіли свою історію. Єдине, хотіла спочатку запитати, чи Ви не проти, – свідчення, вони будуть зберігатися в архіві Національного музею, ними будуть користуватися дослідники, історики, різні науковці потім, для подальшого уже вивчення. І також можуть користуватися інші організації, але не в комерційних цілях.

Та ні, не протів.

Добре, дякую. Можете, будь ласка, представитися: прізвище, ім'я, по батькові і скільки Вам років?

Костюченко Наталія Валентинівна, 59 років.

Скажіть, будь ласка, де Ви проживаєте?

Село Стара Басань, вулиця Миру, 12а, Ніжинський район, Чернігівська область.

Розкажіть, будь ласка, як особисто для Вас розпочався ранок 24-го лютого?

Ну, я взагалі-то проживаю одна. Спала, розбудили мене телефонним дзвінком, рідня, і сказали, що розпочалася війна. Шо дуже... І коли я вийшла на вулицю, я дійсно почула взриви. Не могла повірити, думала, що це, ну, десь військовий склад взривається чи щось таке. Була не готова до... ну як, ну, не могла навіть подумати, що в 21 столітті може розпочатися така війна.

Ну, а потім знов дзвонили, вже дзвонив і чоловіків брат, чоловік в мене помер, вже 11 років ось буде тому, і я сама. Тоже подзвонила, ну, його жінка, сказала, що «Наташа, точно, війна почалась».

Я боялася світло навіть уключити, це десь було пів шостого ранку. Ну так, із п'яти до пів шостого телефонні дзвонки, а потім до пів сьомого я ждала, пока вже повиднішає в хаті. Зібрала документи... Отак, я щось цінне зібрала. І десь пів восьмого подзвонила мені наша староста, щоб я прийшла на роботу. І я

пішла, ну, ми, взагалі-то, ходимо на вісім, ну, а це десь пів восьмої я вже була на роботі.

Оце таке, ми теж там збирали цінні документи, ну, шось, шось думали, хтозна, що нам було робити, як, не готові ми точно ніде були до цього, не ждали ми такого. Оце так.

І потім...

А діти... Діти були в Києві, обоє вони в мене в Києві. Цей... син жонатий, у нього сім'я, два хлопчики, два внуки в мене. А дочка не замужем на квартирі. Дочка подзвонила... Ну, дочка тоді поїхала до брата ж, до сина до мого, до брата там, до сім'ї, бо вона на квартирі живе, а самій страшно, бухкає так постійно. Отаке... А потім уже годин о шість вечора вони приїхали сюди до нас у Стару Басань. Подумали ж, Київ – страшно, а Басань у нас, ну так, збоку село, не по трасі. Ми ж ніколи не думали, що може бути в нашому селі така окупація. Приїхали вони в шість годин вечора. Тут у нас було теж чутно, що стріляють, і вибухи. Ну, було чутно від дому..., ну, від... ну, десь, десь від якихсь ближніх точок, як би сказати, но в нас тут ще ж нікого не було.

А потім, коли ми полягали спати, то почали їхати... почала їхати техніка важка, в нас хата зовсім над дорогою, і чути було важку техніку. Ну, ми дивилися, їхали великі машини, ЗіЛи, бензовози. Ну, їхали наші, українські, їхали у сторону Нової Басані. Ну, так як ми розуміли, на Піски від нас, на Нову Басань, а потім рано, під ранок, вони верталися назад.

Це так було 24... 25-те вночі, 26-те вночі, 27-ме вночі і 28-ме, коли їздила наша техніка. 27-го ми почули, що уже зайшли російські війська у Новий Биків. Там бої йшли, зривали мост. Потім, 28-го, вже вони були у Новій Басані, так, наскільки ми чули.

А 1-го числа уже, під вечір, зразу переговорили..., ну, чули ми, що вони пошли на Бобровицю від сахзаводу, но вони тільки пройшли через Бобровицю і пішли на Браницю. А вечором нам подзвонили з Пісок і сказали, що йдуть знов від Басані на Піски, а потім до нас.

Ми, так як хата наша, ну, на трасі, на центральній, думали, що ну, йдуть на Бобровицю. Ми не думали, що це вони кудись ідуть, просто нашою стороною йдуть на Бобровицю. Асфальт у нас тут гарний кругом.

Ви мене чуєте?

Да-да-да-да, чую.

Та?

Так.

І ми ж думали, що вони просто, ну, пройдуть, да і все. В селі ж перед тим поваляли дерева на цих великих трасах. Ну, такий указ був, чи я не знаю, як це воно так робилося. Повалили дерева, що на центральних трасах були, і з одної сторони села, і з другої сторони села.

І, ну, чогось я так, материнським серцем, кажу сину з дітками, з жінкою: «Підіть, – у їх тут тьотя по жінчиній лінії є рідна, кажу, – підіть туди переночувать». А син каже: «Я вас із Юлією двох тут не оставлю, – з дочкою. – Якщо йдем, то всі йдем». Ну всім в одну хату, – шість чоловік, нас багато. Ми розділилися, вони пішли до... ну, це ж тьоті їхньої, Валіної невістчиної ночувать. А ми пішли, я подзвонила, подруга в мене є, сама вона живе. Я подзвонила, що ми до неї прийдемо, переночуємо, бо ну зовсім над вікнами. Думаю, ну це як танки йтимуть так, то ж кажуть, що йдуть танки до нас.

І ми пішли звідси. Ну, коли вже виходили звідси, я ще кажу невістці, що: «Валю, візьми дітям, щоб було передіться що». А Валя так каже: «Ми ж ідем тільки на одну ніч». Я кажу: «Да у нас тут вигон такий. А вдруг встане техніка».

Ну, взяли ми трошки. Нічого такого з собою не брали. Якусь спідню білизну вона діткам узяла. А ми взагалі таблетки брали і документи. І більше нічого. І пішли.

Коли ми прийшли, це так недалечко, це, ну, на другу сторону села трошки. Ми прийшли туди, і десь це було пів шостого, і почався страшний гул. Ми зрозуміли, що йдуть танки із Пісок на Басань. Потім при в'їзді в Басань... так було хвилин 15... тоді при в'їзді в Басань вони почали стріляти. Вже темніло надворі і такі... Ну, страх був. Незрозумілість, страх, хтозна, що робить.

Ну, це так. 1 березня ми почули, що прийшли, ну, вони дійшли до села, до оцих же по асфальту, де переложено деревами було, поспилюваними. Але ж в нас там можна по-під лісом обійти, вони частина під лісом пішла, частина тут. Трошки порозбирали ті дерева і десь годин о вісім-дев'ять вечора вони вже були в центрі села. По всьому асфальту тут, у центрі села.

Ми здзвонювалися, хто тут остався ближче, розказували нам – вже вони стоять у центрі села танками, БТРами.

Оце так було.

Ви, виходить, до себе, до будинку, повернулися на другий день, чи ні?

На другий день ми пішли сюди з дочкою. Діток уже ж не це... З дочкою ми прийшли. Ми прийшли десь о 12-й годині дня. Ми вже почули, що вони, ну, ці... російські ж військові, ходять у школу-інтернат, що ніби з нашими... ну, нікого не розстрілюють, нічого не роблять. У нас вдома курочки були закриті, ну і ми з дочкою... і ще ж треба було діткам узять щось, ми вже ж зрозуміли, що вони зупинилися в нас у селі, але ще ж не розуміли, шо, може, думаємо, ще виходи з села вони не... ну, не розібрали, так нема кудюю їм іти.

І ми прийшли з дочкою. Коли ми прийшли сюди, до хати, замкнута все було, ми відімкнули, випустили курочок і зайшли в хату. А коли йшли, у нас фірточка, ну, ця, що надвір, на дорогу, закривається. Ми закрили її.

І ось я тільки захожу в хату, мені Юля каже: «Мамо, чотири російських у нас під двором з автоматами. Що робимо?» Я кажу: «Відкриваємо».

І я виходжу, вони вже в нас біля крильця.

І кажуть: «Пачему ви не откриваєте?»

Я кажу: «Потому, що боїмся».

«А можна пасматреть?»

Було чотири – три молоді такі хлопці, років по 19, а один старший, років під 40, може даже 45. Усі з автоматами. Я якось зразу не звернула уваги, а вже потім, як трошки постояли ж вони.

«А што смотреть?», – я кажу.

А вони кажуть: «Так нада».

Ну, а я кажу: «Єслі нада, смотріте».

Він, цей старший, послав двох, вони зайшли у веранду, у коридор у хаті. Так подивилися, ну, просто подивилися, оглядово. І вернулися.

Я кажу: «А што ви смотріте?»

А він каже: «Может у вас здесь стрельци сідят?»

Я кажу: «Та в нас тут нікого немає, ми самі тут не ночували, ми віделі, шо ви тільки прийшли».

Ну, я ще з ними так... Вже тоді, як... отак вони стоять же ж тут, я на крилечку, вони нижченько стоять. І я тоді їм кажу: «Ми всегда з росіянами дружили. Чо' ви сюди прийшли?» «Ми прішли вас забратъ в Рассею».

А Юля, дочка моя, з веранди виходить і каже: «У нас є свая родіна, Україна».

Він так подивився, якось так сурово вже, і сказав: «А у нас пріказ».

Я кажу: «Я вас услышала».

«Да, я тоже не хачю вайни. Ми пройшли вже... я пройшов уже дві війни – чеченську і цю українську».

Я кажу: «Я вас услышала».

І вони сказали: «Ну, харашо». І вони пішли.

Ну, я тут почала шось вдома в хаті робить. Ну, гул страшенний – танки літають сюди-туди, БТР-и, оце... ну, якось так.

Ну, ми тут побули до трьох годин. Я кажу: «Юля, ми тут ночувать не останемся». Ну, якась у мене болість така була, що дочка, їй-то 34 роки, но вона не замужем. Ну, знаєте як, це дитина, все рівно для мене дитина.

Та зрозуміло, так.

Так, і ми пішли в три години, ми тут побули три години, і в три години ми звідси пішли знов туди. Одежку забрали, дитячу, трошки більше шось собі взяли. А тут у нас ще залишився котик хатній, він у Києві живе, ну сюди ж його привезли. Тут корму, все залишилося в хаті. І ми пішли.

І ночувать ми сюди не приходили. А, і третього числа ми теж не приходили. А вечором уже сусід нам подзвонив... Напротів сусід, він тут так ходив... Ну, у нас важко те було, шо нам треба дорогу переходить, як зайти в свою хату. А на дорозі завжди і, ну, з усіх сторін стоять на танках, вони ж

наблюдають, мабуть. І вже ж тоді попросили ми цього сусіда Сашу, щоб він нам курочок годував.

Ну, він спитав у цих, шо... російських, шо, «Чи можна піти курей погодувать, через дорогу перейти?» Вони сказали: «Йди». І він нам дзвонить і каже: «В вас у хаті вибиті вікна, і в кухні, двері поодкривані, і вони там живуть».

Ми на другий день прийшли... сюди, знов з дочкою. Тут нікого не було у хаті, але вже все було кругом перевернуте, всі речі викидані, ну таке. Багато чого, ну, я навіть... навіть тоді я не дивилася, чи шо забране, чи не забране.

Я в такому розпачі була, але їх не було в хаті, я... В будинку, ми вже після того два рази приходили, ще коли вони стояли тут, – їх не було.

В кінці города в нас парк. Вони були там у парку вдень, і цей Саша... І ми нікого не бачили. Ми тоді вже заходили, забрали речі, ну, не довго були тут. Ну, ну, те, що треба, – дитячу одяжку якусь забрали, собі щось узяли.

А тоді Саші, цьому ж сусіду, я кажу: «Саша, якщо можна, спитай, шо... ну, можна нам прийти, ну, щоб тут уже жить? Бо кажуть, якщо будете жить, так може... ну це так наші вже говорили... шо може б вони там і не були.

А Саша в їх спитав, вони кажуть: «Ні, хай приходять, удень, пораються, шо їм треба, але щоб уночі їх тут не було».

Ну, понятно, шо ми не ... ну, не приходили так. Приходили тільки шось узять. І так було по 9-те. Восьмого березня уже такий шум пройшов по селу, шо, вроді, вони будуть іти лісом на Київ. Ну, і з восьмого на дев'яте із центру вони вийшли.

Ну, вже тут було в нас дуже багато техніки, БТРів багато, різна така страшна ішла техніка, як для нас тоді. Якись і... і навіть крилаті ракети запускали звідси. І... ну, «Буки», там, чи ми навіть не знаємо, шо там було. Ну, ну, багато було техніки дуже, більше 500 одиниць пройшло за той час техніки і вона вся стояла в нас у селі. Десь понад... по-під лісом, біля школи середньої, там був штаб їхній. А перший день, вони як зайшли, як вони поселилися у сільській раді. А я живу через три хати від сільської ради. Ну, це начальство, штаб там був.

Оце так. А потім уже з восьмого на дев'яте вночі вони почали виходити з Басані. Але не всі. Вони ще, наведено, по одинадцяте виходили, ну, так, шо вже ця техніка основна вийшла.

А потім до кінця... оце з дев'ятого березня до тридцятого березня вони їздили, коло... Ну, так і по 8, по 9, по 12 одиниць. Оце їхали із Барвиці... в нас там, у ліс... за лісом Барвиці село... із Барвиць до Нової Басані, через наше село. По 6, по 8 раз ішла техніка.

Ми, понятно, приходили прибирать сюди в хату. Вони тут уже не стояли в селі, але тільки проїжджали. Ховалися. От, коли вони їдуть, ми ховаємося. Но

вони їхали, перші зразу, стріляли тільки на початку села або в кінці села. По селу не стріляли.

А потім, десь 20 чи 21 березня, вони вже почали стріляти по вікнах. Значить, в трьох хатах пострелили вікна. Ну, ми вже майже все прибрали в хаті. Хоч кой-як звели те все.

А потім, 26-го, ми прийшли сюди, уже доприбирув... вже ми і в кухні поприбирали, і в дворі трошки поприбирали. Ну так, на 2, на 3 години ми приходили, ненадовго. На початку села хтось дзвонив, казав, що, якщо їде колона, то попереджали. Якщо з тої сторони, то на початку села, якщо з другої сторони, то в кінці села. І хтось дзвонив, попереджав. Ми, як ішли, ми так ніколи не йшли, що самі ми. Ми дзвонили і казали, що ми тут, щоб нас попередили.

І тоді, 26-го числа, ми були тут у хаті і почули стрілянину. Ми зрозуміли, що містик тут од нас недалеко. І... ну, російська, оце ж якась така колона йшла невеличка. І її стрі... ну, в неї стріляли. Наші. Казали, що там було і ЗСУ, но ми тоді не знали. Ну, стрілянина була серйозна.

Ми швиденько вділися, перебігли через дорогу, а через дорогу перебігаєш, уже там... туди вони не ходили. Ну якось так, що, ну, трошки даліше пробігли і знову пішли.

І оце так, 27-го вже вони тоді... а і 26-го вони почали палити в нас хати. Це коли вже їх, як вони... як вони пояснювали, що вони... вони, ну, населення не чіпали, дак чого їх тронули, чого по їх стріляють. Ну, а якби по їх не стріляли, вони що, додому прийшли?

І тоді вже, 26-го, вони почали хати палить, вулиці в нас там, трошки даліше, ті, що на виїзді з села.

А перед тим ще були пожари – вони їхали і запалювали траву. Бо це ж була весна і траву запалювали, ну якось ті пожари затухали. Трохи людей більше було, а тоді вже людей багато виїхало, і оце 26-го числа вони багато, багато вже палили.

27-го, коли вже вони виходили... ну, почали виходить, то вони вже їхали і пали... і стріляли, і палили по всіх хатах. Якими кулями стріляли, ми ж не... ну, кому... в кого горіло шось, в кого просто простреляні хати були, криші.

Так, ну, на... вже після того, як ми вияснили після війни, у нас 22 хати згоріло і 7 сараїв, ну, це окремо, як би сказати. І прострелених – більше... більше 60-ти хат, таких, що постріляні, пошкоджені. Отак.

У нас теж була простреляна... Вікна в веранді, стінка в хату, вже коли ми прийшли 27 числа, то ми побачили і потім уже я... Дочка сказала, що без мене нікуди не виїде. І я вже тоді вирішила, що нам треба звідси їхать. Сюди ми вже не будемо ходити до хати, бо страшно ж.

Ну, якщо прострелений, стріляється, вікно розбите, стінка повністю прострелена. І ми думали, і друга стінка, но друга не навскрїзь була прострелена, там кулі позастрявали.

І ми тоді вже, 27-го, під вечір, ми виїхали в Бобровицю. Ну, ще центральна наша дорога асфальтна, – не можна було їхать. Ми їхали поза селом, там, полем. Ото ми виїхали вже тоді в Бобровицю.

І повернулися уже після того, як було?...

Да. В Бобровиці побули ми ніч, переночували, потім зідзвонилися оце з чоловіковим братом і він сказав, щоб ми приїжджали, і ми поїхали (був транспорт), і ми поїхали в Вінницьку область. І в Вінницькій області ми були до 5-го числа.

По суті, ми вже, як би сказати, виїхали тоді, після того вже не стріляли в Басані, вже виходили 29-го і 30-го, вони виходили вже тільки російська... ну, оце, військові російської федерації. Але вони вже тоді не стріляли, вони... ну хоть... ну, як, по хатах не стріляли, але їхня техніка горіла, на греблі, тут кругом стояла ж погорівша техніка. Ну, вже по хатах вони не палили, хати не стріляли. Оце два дні – 26 і 27 – все стрілялося і палилося.

А повернулася 5-го квітня я сюди, недовго ми там були, ми ж уже почули, що тут тихо, вже вони від нас вийшли. А це в нас же село, хочеться, та й курочки ті недоглянуті, і котики, і собачка, і городи треба було садить.

Дочка залишилась у Києві, а я приїхала сюди.

Ну ще я по 15-те травня дома не жила. Бо в нас так будинок розташований, що далі вихід... ну, оце до парку, до кладовища. І по цій стороні, де я живу, ніхто не... ну, дачники тут, так і є тут дачники, але тут ніхто не живе. Мені було страшно ночувати. Ну, тоді ж говорили, що вони можуть у лісі десь остаться, вийти з лісу. І я не ночувала, я тут уже першу ніч переночувала 15-го квітня. Ото ще 15 днів я не була тут. Ходила, вдень ходила, а ночувать сама боялася залишитися.

Ой, це таке, наче, наче це було десь в якомусь фільмі, в кіно, а не в нашому житті.

А скажіть, будь ласка, що було особисто для Вас найстрашнішим під час окупації?

Ну, це перше – страх за внуків. Якщо внуки тут, я... ну, як би за них... ну, Ви ж розумієте, що я мама, бабушка. Я зізвала дітей до себе, бо думала, що це село, що тут буде затишно. А тут – через село йдуть, отака техніка йде. Дуже боялася, щоб... щоб з ними було все добре. Ну, і ще просила Бога, щоб залишилися стіни і криша у будинку.

А вже що б вони, що вони брали?.. Побрали вони в нас дуже багато всього, всю електротехні... ну, цю, електроінструменти всі. Син оце підсчитував, так десь на 120 тисяч усього забрали.

Але це було, як би сказати, на той час я даже приходила, я не думала про це. Я думала тільки про те, щоб, ну, вже, як стільки будинків горіло, щоб не згорів будинок, щоб, ну, було хоть десь... Хай все забирають, аби тільки залишилися стіни і криші. Ну, а тоді вже як...

А син з внуками виїхав 12-го числа з Басані. Тоже лісовими чи, там, польовими дорогами вони поїхали. Но вже виїхали. А тоді... Страшно було, що не можна було повірити, що це так може бути, що, ну, ну... Чим ми винуваті перед росіянами? Жили своїм життям.

А скажіть, будь ласка, багато так у кого жили вони в будинках?

Ну, десь... Да, ну, потроху жили. Навіть у тих будинках, де не жили, бо вони, наприклад, я, там, знаю, що є такі в нас люди, що, ну, жінка, мама там у жінки лежача, але вони ходили, брали, що вони хотіли, в сарай заходили, брали, що хотіли. Хто їм що скаже?

А жили в нас, ну да, жили потроху. Але всі оці будинки, що по нашій стороні, – вони всі поодкривали двері, все шось позабирали звідти, повибивали двері. В хат... в хатах у багатьох вони були. Просто в тих хатах не було чого брати, ну, як же.., ну, і холодно там було, а в нас топилося. І світло ж, і газ. І вони тут, видно, через те були. Але в нас на підвір'ї були кругом – у сараях, у хаті, на хаті, в погребі. Кругом вони були. Що вони хотіли, те брали.

Оце таке страшне горе прийшло було до нас.

А світло і газ у вас були постійно, не було?..

Ні, по вась... Восьмого березня у нас не стало газу, вони БТР-ом розбили трубу, у селі одключили газ. А... а після того, я не пам'ятаю якого числа, пропадало світло, декілька... так, що було на сутки, на двоє нема, потім ремонтували наші, ходили. Бобровиця до нас не приїжджала, всі пожари тушили самостійно, бо боялися. Ну, казали, що не можна їхать.

Ховали людей. Тоді за той час, за час окупації, в нас померло вісім чоловік. Ховали людей прямо у садках, бо боялися кудись на кладбіщі ховати.

А світло тоді у нас... що довго не було, так от, це так, навєрно, із 23-го числа, і ми поїхали 27-го, його вже не було. А потім його десь 29-го настроїли.

А потім людей перепоховали?

Так, а потім людей перепоховували на кладовище.

Ну, в основному, всі так, щоб десь, як 40 днів уже пройшло ж. Ну, коли вже їх... вони зовсім звідси вийшли, не було їх, – вже після 1 квітня всіх перепоховували.

Полонених вони в нас забрали – 6 чоловік у полон, хлопців. Чотирьох відпустили, а двох убили. Ні, вісім чоловік. Шістьох відпустили, вісім було чоловік. Бо шість є, а чот... а двох вони вбили.

У полоні одвезли вони їх у Новий Биків і там вони були. Десь у їх там був якийсь погреб, як уже потім розказували. *(Зітхає).*

А Бобровиця, вона не була окупована, ні?

Ну, Бобровицею вони проходили. Оце точно першого березня йшли на Браницю. Потім, коли виходили з Браниці, тоже ж через Бобровицю виходили. А з Браниці вони не могли пройти на Козелець, тому що там був кілометр лісу повалений. Там асфальт через ліс. І через те колона вернулася їхня назад.

Я не знаю, скільки вони, може, там днів 4-5 пробули і назад вернулися, ну, це.

Я зрозуміла... Я Вам щиро вдячна, Наталія Валентинівна, за те, що поспілкувалися, погодилися розповісти свою історію.

...А що вони всі ж з автоматами, а потім ще побачила, що у кожного в карманчику граната. І, думаю, ну, ви прийшли до двох жінок з отаким... страшною зброєю. Не хотілося й говорити вже з ними. Страшно було, канешно, страшно.

Таке, ну, дякую Вам, така моя історія.